

# demos

Jaargang 40  
Juni 2024

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het  
**Nederlands**  
Interdisciplinair  
Demografisch  
Instituut

Bulletin  
over  
Bevolking  
en  
Samenleving

# 6

# nidi

## inhoud

- 1 **Krimp en internationalisering van de studentenpopulatie**
- 5 **Echte zzp'ers zijn niet erg bezig met hun pensioen**
- 6 Cursus lokale bevolkingsprognoses 2024
- 8 **Jongvolwassenen gaan niet ver van hun ouders wonen**



Foto: Michel de Groot ©RUG

## Krimp en internationalisering van de studentenpopulatie

ASTRID VAN LEEUWEN, CHEYENNE RAMADA & VINCENT THEEUWES

**Het Nederlandse hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) bevinden zich op een keerpunt. Na decennia van ononderbroken onderwijsexpansie neemt het aantal binnenlandse studenten af. In welke mate de groei van het aantal internationale studenten deze krimp compenseert zal verschillen per hogeschool en universiteit.**

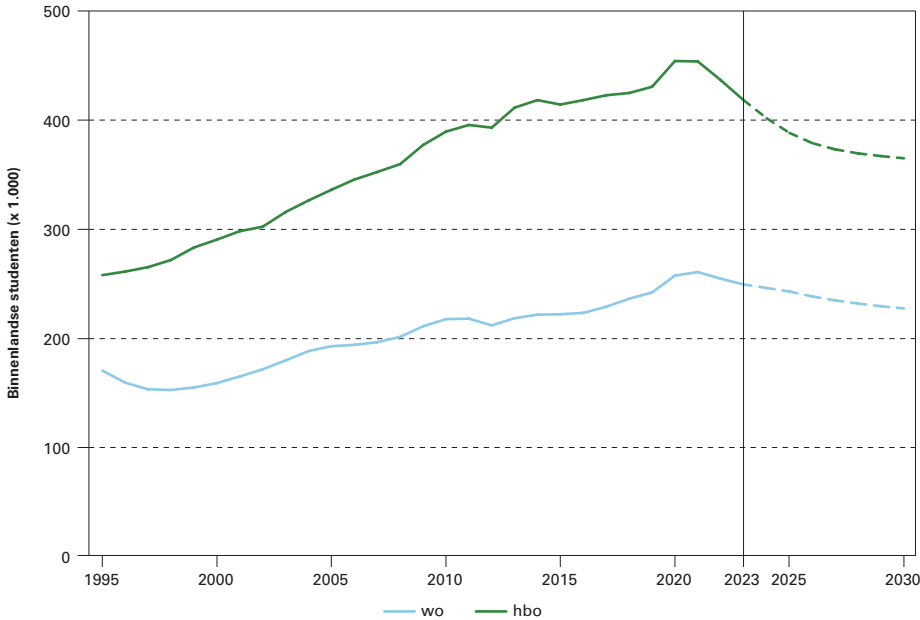
Elk jaar maakt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) de 'Referentieraming': een raming van het aantal leerlingen en studenten in het bekostigde onderwijs in Nederland. Deze raming dient primair als onderbouwing voor de onderwijsbegroting (zie kader p. 4 voor bronnen raming). De recente raming biedt ook interessante inzichten in de ontwikkeling van het hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) en de rol van internationale studenten.

Deze raming is zoals dat heet 'beleidsarm': in deze raming wordt geen rekening gehouden met toekomstige beleidsveranderingen, tenzij deze al definitief zijn vastgesteld. Er wordt in deze raming dus geen rekening gehouden met plannen om het aantal internationale studenten beter te beheersen.

### Afname binnenlandse studenten

Hoewel het aantal binnenlandse studenten de afgelopen decennia is gegroeid, lijkt er zich nu een trendbreuk aan te dienen. Het aantal binnenlandse studenten neemt af en zal naar verwachting verder afnemen. Het totale aantal binnenlandse hbo-studenten

**Figuur 1.** Prognose aantal binnenlandse studenten in het hbo en wo, 1995-2030



Bron: Referentieraming OCW 2024 en DUO, Prognoses aantal studenten, 30 april 2024.

zal in 2030 met ongeveer 13 procent zijn gedaald ten opzichte van 2023, en het aantal binnenlandse wo-studenten met ongeveer 9 procent (figuur 1).

Er zijn twee redenen waarom de nieuwste referentieraming een aanzienlijke afname laat zien. De eerste reden heeft te maken met demografische veranderingen. Al decennialang worden er minder kinderen geboren in Nederland. Hierdoor zijn en komen er minder kinderen in het primair en voortgezet onderwijs, waardoor er uiteindelijk ook minder Nederlandse studenten doorstromen naar het hbo en het wo.

De tweede reden heeft te maken met ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. De afgelopen jaren is het aantal leerlingen in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) dat ervoor kiest om na het behalen van hun vmbo-diploma door te stromen naar de havo niet gestegen. Een vergelijkbaar patroon zien we voor havoleerlingen: ten opzichte van eerdere verwachtingen

kieszen steeds minder havisten ervoor om na het behalen van hun havodiploma door te leren voor het vwo-diploma. Door deze ontwikkelingen zijn er uiteindelijk minder havo- en vwo-gediplomeerden die naar het hbo en wo gaan. Daarbovenop kiezen ook steeds minder studenten met een mbo-diploma ervoor om door te stromen naar het hbo en gaan er steeds minder studenten met een hbo-diploma door naar het wo dan in eerdere ramingen werd verwacht.

De daling van het aantal binnenlandse studenten volgt op de covidperiode. Tijdens de covidperiode piekte de instroom van binnenlandse studenten. Dit werd veroorzaakt doordat minder studenten een tussenjaar namen en meer leerlingen slaagden voor hun eindexamen dankzij de zogenaamde 'duimregeling': eindexamenkandidaten konden een extra herkansing doen en mochten één cijfer wegstrepen.

### Instroom internationale studenten gestagneerd

In de afgelopen jaren heeft Nederland te maken gehad met een stijgende instroom van internationale studenten. De laatste twee jaar is de instroom echter afgevlakt. Waar de instroom van internationale studenten in het wo elk jaar met ongeveer 10 tot 15 procent steeg, daalde deze in 2022 met drie procent en steeg deze in 2023 met slechts twee procent (figuur 2). De instroom is dus nagenoeg gelijk gebleven. Dit hangt mogelijk samen met recente politieke ontwikkelingen. Zo deed minister Dijkgraaf in 2022 een oproep voor een wervingsstop, waarbij hogescholen en universiteiten werden opgeroepen om niet langer actief internationale studenten te werven.

Omdat de referentieraming de trendontwikkeling van de afgelopen 12 jaar meeneemt in haar berekening, wordt er toch aangenomen dat de instroom van internationale studenten zal blijven stijgen. Door de gestagneerde instroom van internationale studenten in de afgelopen twee jaar is deze verwachte stijging echter wel een stuk minder sterk dan eerder werd aangenomen.

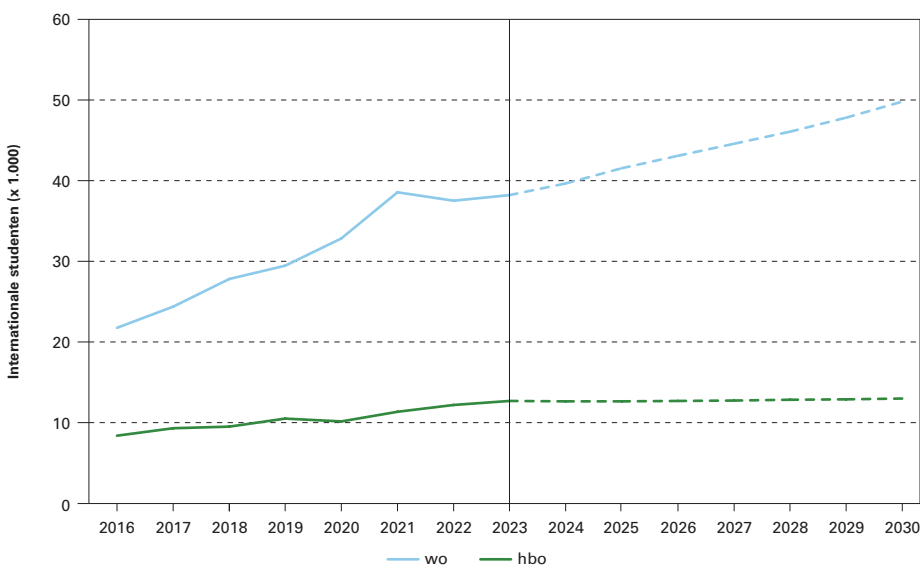
Voor het hbo wordt geraamd dat de instroom van internationale studenten zal gaan stabiliseren. Wel zal de samenstelling van de populatie internationale studenten verschuiven: het aandeel studenten van buiten de Europese Economische Ruimte (EER) wordt groter. Dit komt doordat de instroom van studenten uit de EER afgelopen jaar is gedaald en naar verwachting verder zal dalen, terwijl de instroom van studenten van buiten de EER stijgt en naar verwachting verder zal stijgen.

De raming is beleidsarm en daarom wordt er nog geen rekening gehouden met het wetsvoorstel 'Wet internationalisering in balans' dat maatregelen omvat gericht op een evenwichtige internationalisering van hogescholen en universiteiten. De inzet van deze wet moet een flink effect hebben op de instroom van internationale studenten.

### Stabilisatie in het wo

Het aantal wo-studenten blijft naar verwachting stabiel. Afgelopen jaar is het aantal wo-studenten

**Figuur 2.** Prognose instroom van internationale studenten in het hbo en wo, 2016-2030



Bron: Referentieraming OCW 2024.

bijna niet gegroeid en ook voor de komende jaren wordt een minimale groei verwacht (zie figuur 3). Volgens de raming stijgt het aantal wo-studenten tussen 2023 en 2030 met twee procent terwijl het aantal binnenlandse wo-studenten in dezelfde periode met negen procent afneemt. In het wo compenseert het groeiende aantal internationale studenten dus voor de afname van het aantal binnenlandse studenten en daarmee zal het aandeel internationale studenten toenemen.

### Krimp in het hbo

Het aantal hbo-studenten zal naar verwachting afnemen, omdat het aandeel internationale studenten in het hbo een stuk kleiner is. Internationale studenten maken slechts acht procent van het totale aantal hbo-studenten uit. Hierdoor zal de afname van het aantal binnenlandse studenten niet gecompenseerd worden door de groei van het aantal internationale studenten. Het aantal hbo-studenten zal de komende jaren dus naar verwachting afnemen: zo'n 11 procent in de komende zeven jaar.

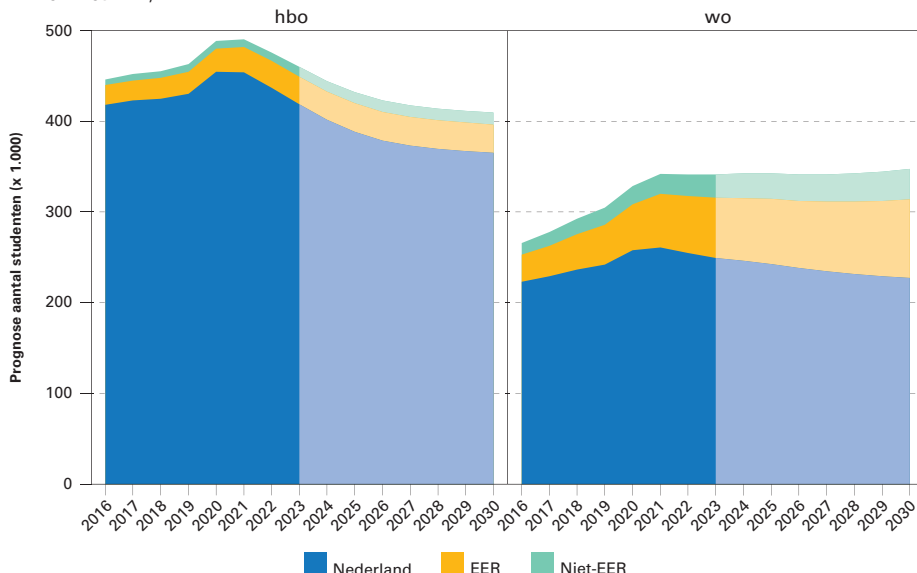
### Prognose voor universiteiten loopt uiteen

Omdat het aantal binnenlandse studenten daalt en het aantal buitenlandse studenten gelijk blijft of licht stijgt, nemen internationale studenten een steeds groter deel van de totale studentenpopulatie in. De toenemende aanwezigheid van deze groep kan deels worden verklaard door de aantrekkelijkheid van Nederland als studiebestemming. Nederland is internationaal erkend voor zijn hoge onderwijskwaliteit en staat goed aangeschreven op internationale ranglijsten. Deze sterke reputatie, samen met een breed aanbod aan Engelstalige opleidingen, betaalbaar collegegeld en toegankelijke studies zonder selectieprocedures, maakt Nederland een aantrekkelijke keuze voor internationale studenten. Het aanbod Engelstalige opleidingen en de bekendheid onder internationale studenten verschilt echter per instelling. Daarom zijn de internationale studenten niet evenredig over de verschillende hogescholen en universiteiten verdeeld, waardoor de ontwikkelingen in het hbo en wo de hogescholen en universiteiten verschillend zullen raken.

In de landelijke prognose voor het wo blijft het aantal studenten ongeveer gelijk. Bepaalde universiteiten trekken echter aanzienlijk meer internationale studenten aan dan anderen (zie tabel). Zo voert de Universiteit van Maastricht de lijst aan met 60 procent internationale studenten, gevolgd door de Universiteit van Amsterdam (35%), Universiteit Twente (34%), en de Technische Universiteit Eindhoven (30%). Aan de andere kant van het spectrum staan de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Utrecht, met respectievelijk slechts 11 en 15 procent internationale studenten. De mate van internationalisering verschilt dus sterk per instelling.

Om de verschillen per instelling inzichtelijk te maken maakt de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) elk jaar prognoses op instellingsniveau. Een belangrijk uitgangspunt van deze prognoses is dat universiteiten en hogescholen die nu veel internationale studenten aantrekken, dat naar

**Figuur 3.** Prognose aantal studenten in het hbo en wo uitgesplitst naar herkomst (Nederland en buitenland EER en niet-EER)



Noot: Bij de Europese Economische Ruimte (EER) horen alle landen van de Europese Unie plus Liechtenstein, Noorwegen en IJsland. Bron: Referentieraming OCW 2024.

rato in de toekomst ook zullen doen. Bijvoorbeeld, als 20 procent van de studenten uit de Europese Economische Ruimte (EER) die een voltijd wo-bachelor volgen naar de Universiteit van Maastricht gaan, nemen we aan dat dit in de toekomst zo zal blijven. De universiteiten met de meeste internationale studenten zullen dus naar verwachting relatief gezien meer groeien (of minder krimpen) dan universiteiten met de minste internationale studenten. Instellingen zoals de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit Utrecht, die traditioneel een lager percentage internationale studenten hebben, kunnen dus te maken krijgen met een groter effect van de algemene trend van krimp in het hbo en wo. Zo zal het aantal studenten aan de Universiteit van Amsterdam de komende vijf jaar naar verwachting ongeveer vier procent groeien, terwijl de Universiteit van Utrecht naar verwachting ongeveer vijf procent zal krimpen. De krimp bij de Universiteit Utrecht kan worden toegeschreven aan de dubbele druk van een afnemende binnenlandse studentenpopulatie, veroorzaakt door de-

Percentage studenten uit Nederland, de EER en buiten de EER per universiteit in 2023			
Instellingsnaam	EER	niet-EER	Nederland
Universiteit Maastricht	53%	7%	40%
Universiteit van Amsterdam	23%	12%	65%
Universiteit Twente	23%	10%	66%
Technische Universiteit Eindhoven	19%	11%	70%
Rijksuniversiteit Groningen	22%	6%	72%
Erasmus Universiteit Rotterdam	19%	8%	73%
Wageningen University	14%	12%	74%
Technische Universiteit Delft	16%	10%	74%
Tilburg University	17%	7%	76%
Universiteit Leiden	16%	5%	79%
Vrije Universiteit Amsterdam	14%	7%	80%
Universiteit Utrecht	11%	4%	85%
Radboud Universiteit Nijmegen	9%	2%	89%

Bron: DUO, Prognoses aantal studenten, 30 april 2024.



De belangrijkste bronnen voor de raming zijn de bevolkingsprognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en de inschrijvingsdata van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Op basis van de inschrijvingsdata van DUO kan worden bepaald hoeveel studenten en leerlingen binnen elke sector, leerjaar en niveau zijn ingeschreven en kan in kaart worden gebracht hoe studenten en leerlingen door het onderwijs zijn bewogen. De raming is gebaseerd op uitkomsten van een zogenaamd macro-doorstroommodel. Hierbij worden overgangskansen, de kans dat iemand van het ene onderwijsniveau of leerjaar naar het andere gaat, berekend op basis van de inschrijvingsdata. Bijvoorbeeld: als 70 van de 100 vwo-6 leerlingen afgelopen jaar doorstroomden naar het wo, dan is de overgangskans 70% om van vwo-6 naar het wo te gaan. Stel het huidige aantal vwo-6 leerlingen is 130, dan gaat het model ervan uit dat 70 procent daarvan (91 leerlingen) het volgende jaar naar het wo zullen gaan.

mografische veranderingen, en een minder sterke compensatie door internationale studenten.

### Groei in het hbo is een uitzondering

Op hogescholen zitten minder internationale studenten: acht procent van de hbo-studenten is internationaal. Er zijn wel een aantal uitschieters bij de kunsthogescholen: zo bestaat de Hogeschool der Kunsten Den Haag voor 70 procent uit internationale studenten. Van de hbo-instellingen zijn er slechts een handjevol waar geen krimp van studenten wordt verwacht: Design Academy Eindhoven, Hogeschool der Kunsten Den Haag, Gerrit Rietveld Academy en Codarts. Deze hogescholen hebben een relatief hoog percentage internationale studenten. Echter ook de instellingsprognoses zijn beleidsarm en houden op dit moment dus geen rekening met beleidskeuzes van instellingen, zoals het hanteren van een numerus fixus, wat inhoudt dat deze instellingen ervoor kunnen kiezen om niet te groeien. Daarom is het realistisch om te verwachten dat deze instellingen niet zullen groeien zoals momenteel wordt voorspeld.

### Conclusie

Het is duidelijk dat het hbo en wo zich op een keerpunt bevinden. Het aantal binnenlandse studenten neemt af en het aandeel internationale

studenten stijgt. Elke hogeschool en universiteit zal zijn eigen manier moeten vinden om met deze nieuwe situatie om te gaan en de kansen en uitdagingen die het met zich meebrengt, te benutten.

Alhoewel de prognoses een beeld geven van de ontwikkelingen in het hbo en wo voor de komende jaren hebben de prognoses ook beperkingen. Beleid van zowel de overheid als van instellingen zal invloed hebben op hoe de studentenaantallen zich in werkelijkheid gaan ontwikkelen. Hier is in de prognoses geen rekening mee gehouden. Ook berusten de prognoses op een aantal aannames. Het is onzeker in hoeverre deze aannames ook daadwerkelijk uitkomen. Een belangrijke aanname is dat de instroom van internationale studenten de komende jaren zal stijgen, terwijl deze de afgelopen twee jaar stabiel is gebleven. Ook wordt er een wet voorbereid om de instroom te beheersen. Daarnaast berusten de prognoses per hogeschool en universiteit ook op de aanname dat de verdeling van de internationale studenten over de verschillende instellingen constant blijft.

**Astrid van Leeuwen**, Dienst Uitvoering

Onderwijs (DUO),

e-mail: [astrid.vanleeuwen@duo.nl](mailto:astrid.vanleeuwen@duo.nl)

**Cheyenne Ramada**, Ministerie van Onderwijs,

Cultuur en Wetenschap,

e-mail: [c.a.a.d.t.ramada@minocw.nl](mailto:c.a.a.d.t.ramada@minocw.nl)

**Vincent Theeuwes**, Dienst Uitvoering Onderwijs

(DUO), e-mail: [vincent.theeuwes@duo.nl](mailto:vincent.theeuwes@duo.nl)

### LITERATUUR:

- Bolhaar, J., S. Kuijpers en A. Nibbelink (2019), De economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo. Den Haag: CPB.
- Brils, T., R. Hamming, M. Heres-Hoogerkamp, A.P. Klapper, A.S. van Leeuwen, T. Noordzij, L.Y. Pan, C.A.A.D.T. Ramada en A. Rutten (2024), *Referentieraming OCW 2024*. Den Haag: Rijksoverheid.

Foto: Maikel van den Bos / Flickr



# Echte zzp'ers zijn niet erg bezig met hun pensioen

CAMILLA MARABINI, MARLEEN DAMMAN & KÈNE HENKENS

**De groep zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is het afgelopen decennium aanzienlijk gegroeid. De verschillen binnen deze groep zijn echter groot, met vrijwillige, onvrijwillige en intrinsieke zzp'ers. Deze intrinsieke zzp'ers met een beroep dat weinig voorkomt in loondienst, blijken een groep die op pensioengebied relatief weinig actief is.**

In de afgelopen tien jaar is het aantal zzp'ers sterk gegroeid. In 2023 telde Nederland ruim 1,2 miljoen personen voor wie het zzp-schap de hoofd-baan is. Deze groep vertegenwoordigt 13 procent van de totale werkzame beroepsbevolking. Het zzp-schap geeft aan de ene kant veel vrijheid. Eigen baas zijn betekent dat je veel zeggenschap hebt over hoeveel uren je wilt werken, voor welk tarief je werkt en tot op welke leeftijd je wilt doorwerken. Aan de andere kant brengt het ook veel eigen verantwoordelijkheid met zich mee en is de juridische bescherming relatief beperkt. Zzp'ers hebben bijvoorbeeld geen betaalde vakantiedagen of ziekte-dagen, het inkomen is kwetsbaar en bij het zzp-schap komt aanzienlijk wat administratief werk kijken. Ook voor het regelen van een arbeidsongeschiktheidsverzekering of een aanvullend pensioen ligt de verantwoordelijkheid bij de zzp'er zelf.

Eerder onderzoek heeft laten zien dat zzp'ers in financieel opzicht gemiddeld genomen minder goed voorbereid zijn op hun oude dag dan werknemers. De verschillen in financiële zekerheid onder de groep zzp'ers is echter groot. Om deze verschillen beter te begrijpen is het nuttig om het proces van pensioenvoorbereiding nader onder de loep te nemen. Zzp'ers zijn zelf verantwoordelijk voor hun pensioen. Ze zijn niet automatisch via een werkgever aangesloten bij een pensioenfonds, zoals bij de meeste werknemers in Nederland het geval is. In dit artikel presenteren we gegevens over het pensioenvoorbereidingsgedrag van zzp'ers en hun percepties ten aanzien van de financiële situatie van hun oude dag (zie kader). In hoeverre winnen zzp'ers informatie in over pensioenen en stellen ze specifieke spaardoelen? Verwachten ze dat ze bij het bereiken van de AOW-leeftijd voldoende financieel voorbereid zijn om volledig te stoppen met werken?

## Zzp'ers: een diverse groep

Niet alle zzp'ers kiezen er bewust voor om de stap naar het bestaan als zelfstandige zonder personeel te zetten. Vanuit het perspectief van pensioenvoorzieningen is het daarom relevant om een onderscheid te maken tussen drie groepen zzp'ers: vrijwillige, intrinsieke en onvrijwillige zzp'ers. Vrijwillige zzp'ers zijn mensen die aangeven dat ze bewust hebben gekozen voor het zzp-schap. Hun beroep kan zowel in loondienst als zelfstandig worden uitgeoefend. Zo'n 60 procent van de door ons onderzochte zzp'ers geeft aan zelf voor het zzp-schap te hebben gekozen.



Foto: Gabriel Gurrola / Unsplash

Bij intrinsieke zzp'ers gaat het om mensen die aangeven dat het voor hen vanzelfsprekend was om als zzp'er te gaan werken, omdat hun beroep eigenlijk vrijwel nooit in loondienst wordt uitgevoerd. Het betreft ongeveer 20 procent van de onderzochte zzp'ers. Dit geldt bijvoorbeeld voor degenen die in de creatieve sector werken. De wens om gitarist of beeldhouwer te worden weerspiegelt bijvoorbeeld niet per se een verlangen om als zelfstandige te werken, maar in de praktijk is het vaak wel zo geregeld. Onvrijwillige zzp'ers zijn mensen die aangeven noodgedwongen als zzp'er te zijn gaan werken, omdat er voor hen geen baan in loondienst voor handen was. Dit gaat ook om ongeveer 20 procent van de onderzoeksgroep.

## DATA ONDERZOEK VISIES OP PENSIONERING ONDER WERKNEMERS EN ZZP'ERS

Om vragen rond pensioen te bestuderen wordt gebruik gemaakt van de "Views About Retirement In the Netherlands" (VARIN) survey. In deze studie zijn in januari en februari 2021 door middel van een online-vragenlijst data verzameld onder 1.743 zzp'ers en 1.699 werknemers in Nederland. De dataverzameling is uitgevoerd door twee organisaties: I&O Research en Kantar. Deze organisaties verzamelden de data via twee grootschalige online panels (I&O Research Panel en het NIPObase Panel) om een voldoende grote groep zzp'ers te kunnen bereiken. Respondenten waren tussen de 40 en 66 jaar oud (destijds de AOW-leeftijd). Er werd gevraagd naar hun plannen en opvattingen over pensioen. Ook werd aan zzp'ers gevraagd naar de specifieke omstandigheden waarin zij zzp'er werden.

## Geslacht, leeftijd, inkomsten en sector per type zzp-schap, zzp'ers 40-66 jaar

	Vrijwillige zzp'ers	Intrinsieke zzp'ers	Onvrijwillige zzp'ers	Totaal
<b>Geslacht</b>				
Man	51%	38%	55%	50%
Vrouw	49%	62%	45%	50%
<b>Gemiddelde leeftijd (in jaren)</b>	54,9	54,9	57,3	55,4
<b>Netto maandinkomsten</b>				
<1500 euro	29%	49%	47%	37%
1500-3000 euro	32%	29%	29%	31%
>3000 euro	29%	10%	14%	22%
Dat weet ik echt niet	10%	12%	9%	10%
<b>Sector</b>				
Industrie/bouw	10%	5%	11%	9%
Handel/horeca/vervoer	9%	11%	9%	9%
Zakelijke dienstverlening	32%	10%	26%	27%
Overheid/onderwijs/zorg	23%	22%	20%	22%
Overige dienstverlening (cultuur, sport, recreatie)	9%	29%	14%	14%
Overige sectoren	17%	23%	20%	19%
<b>Totaal</b>	100%	100%	100%	100%

Bron: Views About Retirement In the Netherlands (VARIN 2021) survey; N totaal = 1.743.

De bovenstaande tabel geeft een gedetailleerder beeld van deze drie groepen zelfstandigen. Veelal wordt ervan uitgegaan dat mensen die noodgedwongen als zzp'er zijn gaan werken, een kwetsbare groep vormen. De cijfers in de tabel weerspiegelen deze verwachting, maar tonen eveneens de relatief kwetsbare financiële positie van de groep intrinsieke zzp'ers. Zo geeft ongeveer de helft van de intrinsieke en onvrijwillige zzp'ers aan minder dan 1.500 euro netto per maand te verdienen; bij vrijwillige zzp'ers is dat ongeveer 30 procent. Onder intrinsieke zzp'ers is het aandeel vrouwen relatief hoog. Ook werken intrinsieke zzp'ers in vergelijking met de andere zzp-groepen relatief vaak in de 'overige dienstverlening,' waaronder bijvoorbeeld de sectoren cultuur, sport en recreatie vallen.

### Actief aan de slag met pensioen?

Figuur 1 toont in hoeverre de deelnemers aan het onderzoek actie ondernemen om zich voor te bereiden op hun pensioen. Er is enerzijds gevraagd naar aspecten die naar verwachting relatief aan het begin staan van het planningsproces, zoals het inwinnen van informatie en het laten

voorlichten over de hoogte van het pensioen. Anderzijds is gevraagd naar planningsactiviteiten die al dichterbij staan bij het werkelijk ondernemen van actie, zoals het laten uitrekenen hoeveel er gespaard zou moeten worden voor een goed pensioen en het stellen van specifieke spaardoelen. Zo heeft ongeveer de helft van de vrijwillige zzp'ers zich wel eens laten voorlichten over de hoogte van het toekomstig pensioen. Zo'n één op de vier vrijwillige zzp'ers heeft specifieke doelen gesteld voor hoeveel er gespaard moet worden voor het pensioen. De overgrote meerderheid van de bestudeerde zzp'ers lijkt dus niet zo actief bezig te zijn met de genoemde aspecten van pensioenvoorbereiding.

Verder toont figuur 1 dat er verschillen bestaan tussen groepen zzp'ers in de mate waarin ze actie ondernemen om zich voor te bereiden op hun pensioen. Vooral intrinsieke zzp'ers – die als vanzelfsprekend zelfstandige zijn geworden omdat hun beroep in loondienst weinig voorkomt – blijken relatief weinig actie te ondernemen op pensioengebied. Zo heeft slechts één op de vier intrinsieke zzp'ers de afgelopen jaren informatie ingewonnen op het gebied van financiële planning en pensioenen. Onder onvrijwillige (37%) en vrijwillige (45%) zzp'ers is dit percentage aanzienlijk hoger. Voor de overige gedragingen geven de resultaten een vergelijkbaar beeld. Vrijwillige zzp'ers (26%) geven bijvoorbeeld vaker aan specifieke pensioen spaardoelen te hebben, dan onvrijwillige (22%) en intrinsieke (13%) zzp'ers. Het patroon dat intrinsieke zzp'ers van de drie zzp-groepen het minst actief zijn op pensioengebied wordt geobserveerd onder zowel mannen als vrouwen.

### Voorzieningen voor de oude dag

Hoewel zzp'ers zich niet erg bezighouden met de voorbereiding is de vraag of dit ook weerspiegeld wordt in hun pensioenspaargedrag. In het onderzoek is de vraag gesteld: "Welke voorzieningen heeft u voor uw oude dag (naast de AOW)?" Respondenten konden meerdere opties aanvinken. Een aanzienlijk deel van de zzp'ers – 63 procent – geeft aan pensioen te hebben opgebouwd via een (eerdere) betrekking in loondienst. Ook geeft 61 procent aan spaargeld of beleggingen te hebben waar ze op terug kunnen vallen tijdens hun oude dag. Zo'n 31 procent noemt het hebben van een oudedagsreserve, lijfrente of bankspaarregeling. De waarde van de woning (39%) en het pensioen van de partner (31%) worden door vele zzp'ers ook beschouwd als een voorziening voor de oude dag. Een pensioenfonds via het werk als zelfstandige (10%) en de waarde van het bedrijf (9%) zijn de minst genoemde voorzieningen voor de oude dag.

Wanneer er gekeken wordt naar de verschillen binnen de zzp-groep dan houden vrijwillige zzp'ers zich meer bezig met de financiële voorbereiding terwijl intrinsieke zzp'ers hier laag op scoren. Zij geven wel vaker dan de andere groepen aan dat de partner een goed pensioen heeft, waarop teruggevallen kan worden. Dit is met name het geval voor vrouwen in de intrinsieke zzp-groep.

## Cursus lokale bevolkingsprognoses 2024

Het NIDI en het Population Research Centre van de Rijksuniversiteit Groningen organiseren ook in 2024 weer een cursus lokale bevolkingsprognoses. Demografische prognoses zijn heel belangrijk voor gemeenten en provincies, maar er bestaat behoefte aan meer technische en inhoudelijke kennis op dit gebied. Deze cursus wil dit hiaat opvullen. De beginselen van het maken van een lokale bevolkingsprognose worden uitgelegd en met behulp van gegevens van de eigen gemeente of provincie wordt stap voor stap een prognose gemaakt in Excel. De cursusdata zijn op donderdag 7, 14, 21 en 28 november, en maandag 2 december 2024. De cursus vindt plaats op het NIDI in Den Haag. Zie voor meer informatie de website van het NIDI, onder 'Nieuws en agenda'.



## Zijn pensioenbesparingen voldoende?

Naast het hebben van voorzieningen voor de oude dag, is het natuurlijk van belang hoe omvangrijk die voorzieningen zijn. Daar kan op basis van de huidige data geen inzicht in worden gegeven. Wél kan er worden gekeken naar de percepties ten aanzien van de financiële toekomst: denken de diverse groepen zzp'ers dat ze voldoende maatregelen hebben getroffen om comfortabel met pensioen te gaan?

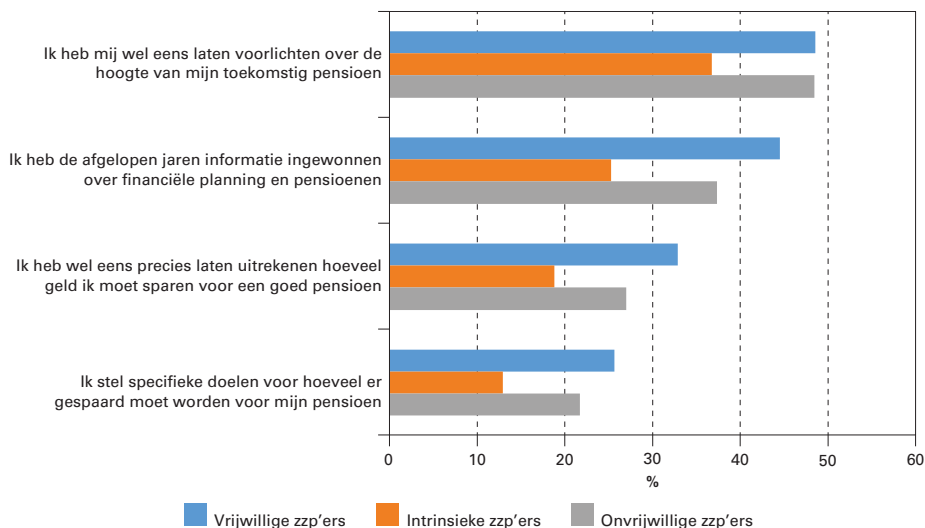
Van de vrijwillige zzp'ers verwacht 58 procent wel voldoende te hebben opgebouwd voor een comfortabel leven bij pensionering op de AOW-leeftijd. Toch geeft ook een aanzienlijk aandeel – zo'n 23 procent – aan zeker of waarschijnlijk niet voldoende te hebben opgebouwd. Onder de intrinsieke (31%) en onvrijwillige (35%) zzp'ers is die financiële onzekerheid nog hoger. In figuur 2 worden de antwoorden op deze vraag niet alleen uitgesplitst naar werkstatus, maar ook naar geslacht. De resultaten laten zien dat de relatief kwetsbare positie van intrinsieke en onvrijwillige zzp'ers, zowel wordt geobserveerd onder mannen als vrouwen.

Bijna 20 procent van de vrijwillige zzp'ers acht het waarschijnlijk dat ze na het bereiken van de AOW-leeftijd om puur financiële redenen moeten doorwerken. Onder zowel onvrijwillige als intrinsieke zzp'ers zijn deze percentages aanzienlijk hoger. Van de intrinsieke zzp'ers vindt zo'n 27 procent het (heel) waarschijnlijk dat ze na de AOW-leeftijd om puur financiële redenen nog moeten werken. Bij de groep onvrijwillige zzp'ers is dit aandeel 32 procent. Voor mannen en vrouwen komen deze patronen sterk overeen, zoals figuur 2 laat zien. Ter vergelijking is het interessant om ook te bekijken hoe werknemers in loondienst deze vraag beantwoorden. Zij ervaren gemiddeld genomen – zoals verwacht – minder financiële onzekerheid dan de bestudeerde zzp'ers. Zo is het percentage werknemers in loondienst dat verwacht om financiële redenen te moeten doorwerken na de AOW-leeftijd met 13 procent relatief laag.

## Conclusies

De resultaten van dit artikel onderstrepen de relevantie van het erkennen van de verschillen binnen de groep zzp'ers wanneer het gaat om pensioenvoorbereiding én onderstrepen het belang van het verder denken dan de tweedeling vrijwillig/onvrijwillig. Juist intrinsieke zzp'ers die als vanzelfsprekend als zzp'er zijn gaan werken omdat hun beroep in loondienst weinig voorkomt, vormen een groep die op pensioengebied relatief weinig actief is. De intrinsieke, zeg maar 'echte' zzp'ers vindt je weinig in de zakelijke dienstverlening, maar juist veel meer in de overige dienstverlening, zoals cultuur, sport en recreatie. Ook valt op dat het aandeel vrouwen er hoger is dan bij andere groepen zzp'ers. Intrinsieke zzp'ers hebben ook een minder rooskleurig beeld van hun financiële toekomst tijdens de oude dag dan vrijwillige zzp'ers. Een mogelijke verklaring voor deze kwetsbare positie schuilt in het gegeven dat intrinsieke zzp'ers primair kiezen voor een beroep en niet zozeer voor het ondernemerschap. Als

**Figuur 1.** Zelf-gerapporteerd gedrag rond pensioenplanning van zzp'ers (percentages (helemaal) mee eens)



Bron: Views About Retirement In the Netherlands (VARIN 2021) survey (N = 1.743).

gevolg daarvan heeft financiële pensioenplanning een minder hoge prioriteit. Dit hoeft geen probleem te zijn voor diegenen die hun beroep tot op zeer hoge leeftijd willen uitoefenen omdat dit werk sterk met hun identiteit verweven is. Echter voor zzp'ers die zich op gevorderde leeftijd wensen terug te trekken uit de arbeidsmarkt is financiële planning voor de oude dag essentieel.

**Camilla Marabini**, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen, UMCG, e-mail: Marabini@nidi.nl

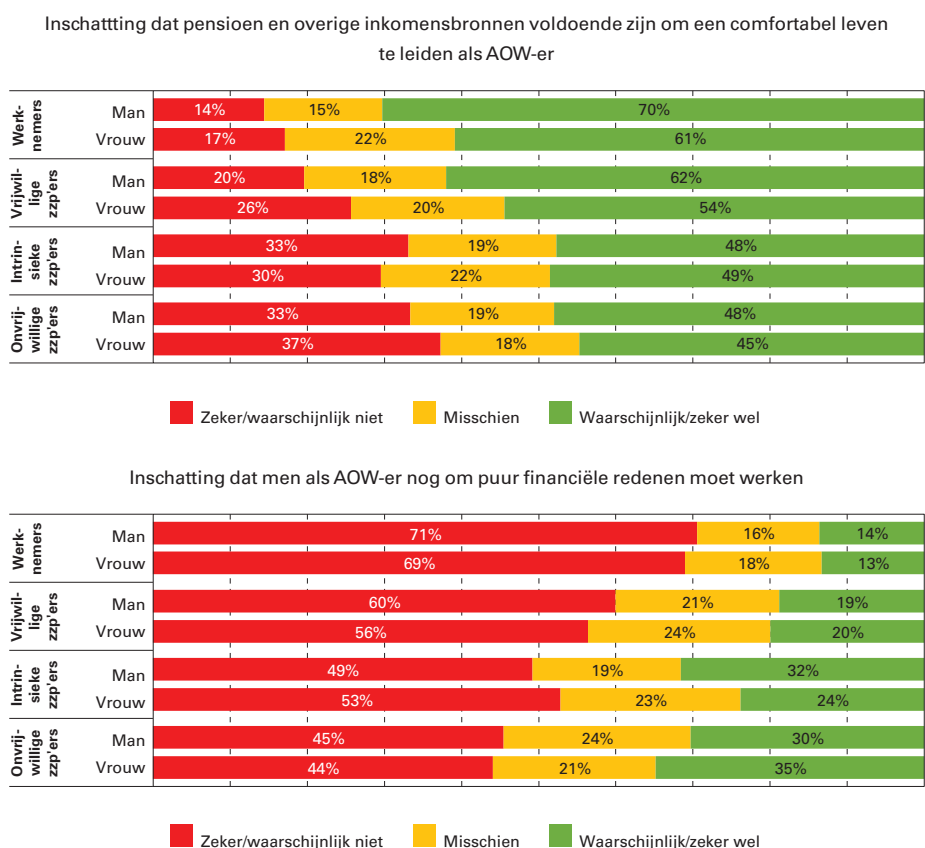
**Marleen Damman**, Universiteit Utrecht, e-mail: m.damman@uu.nl

**Kène Henkens**, NIDI-KNAW en Rijksuniversiteit Groningen, UMCG, e-mail: Henkens@nidi.nl

## LITERATUUR:

- Hershey, D.A., H.P. van Dalen, W. Conen en K. Henkens (2017), Are 'voluntary' self-employed better prepared for retirement than 'forced' self-employed? *Work, Aging and Retirement*, 3(5), pp. 243-256.
- Dalen, H.P. van, M. Damman en K. Henkens (2022), De verweerde zzp'er in pensioenland. *Me Judice*, 31 mei 2022.
- Lecq, F. van der en A. Oerlemans (2015), Zzp-pensioenregelingen: van uitsluiten naar insluiten. *Pensioen Doc*, 2(1), pp. 20-25.
- Zwinkels, W., M. Knoef, K. Caminada, K. Goudswaard en J. Been (2017), Zelfstandigen zonder pensioen? *Economisch Statistische Berichten*, 102(4750), pp. 254-256.

**Figuur 2.** Verwachtingen over adequate pensioenopbouw naar werkstatus en geslacht



Bron: Views About Retirement In the Netherlands (VARIN 2021) survey (N = 3.442).

# Jongvolwassenen gaan niet ver van hun ouders wonen

**Wanneer kinderen uit huis gaan blijven de meeste jongvolwassenen dichtbij de woonplaats van hun ouders wonen. Dit blijkt niet alleen in Nederland te gelden maar ook in grotere landen waar de reisafstanden tussen bevolkingsconcentraties over het algemeen groter zijn.**

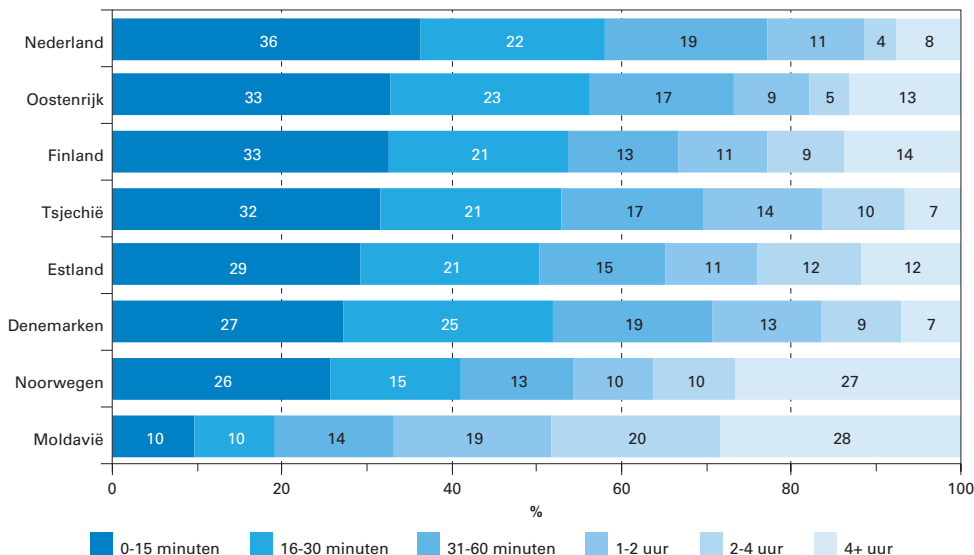
Wanneer volwassen kinderen het ouderlijk huis verlaten ontstaat er een spanning tussen ouder en kind over de fysieke afstand die er gaat ontstaan. Enerzijds kunnen ouders waarde hechten aan het idee dat hun jongvolwassen kinderen in de buurt blijven wonen, waardoor ze elkaar regelmatig kunnen zien en ondersteunen. Anderzijds kunnen de ouders er begrip voor opbrengen dat hun kinderen elders meer of betere kansen zien en moedigen hun keuze aan om verder weg te gaan wonen. Desondanks blijkt uit onderzoek dat familieleden over het algemeen dicht bij elkaar wonen.

Om de internationale verschillen in deze reistijd tussen ouderlijk huis en kind te onderzoeken, worden gegevens uit de meest recente dataverzameling van de 'Generations and Gender Survey' gebruikt. Dit is een enquête waarin mensen uit verschillende landen ondervraagd worden over hun leven en familierelaties. Uit deze data blijkt dat in de meerderheid van de onderzochte landen ongeveer de helft van de ouders minder dan een halfuur hoeft te reizen om hun jongvolwassen kinderen – tussen de 18 en 35 jaar – te bezoeken. Nederlanders spannen hierin de kroon, met driekwart van de ouders die minder dan één uur hoeft te reizen naar hun kinderen. Slechts een kleine tien procent van de Nederlandse ouders moet meer dan twee uur reizen. Nederland is natuurlijk een relatief

klein land, waardoor de gemiddelde reistijd lager ligt dan in de andere onderzochte landen. Bovendien wonen er, vergeleken met andere Europese landen, relatief weinig Nederlanders in het buitenland. In dat opzicht is het opvallend dat ouders en hun kinderen in Oostenrijk, Finland en Tsjechië, niet veel verder uit elkaar wonen dan de Nederlandse ouders en kinderen. Het zijn immers grotere landen en toch is de reistuur tussen ouders en kind vergelijkbaar met die in Nederland.

Moldavië, als het qua oppervlakte kleinste onderzochte land, vertoont opvallend genoeg de langste reistijden tussen ouders en kinderen. Bijna drie kwart van de ouders moet meer dan vier uur reizen om hun kind te zien. Dit kan wellicht worden toegeschreven aan het feit dat veel Moldaviërs in het buitenland wonen. De economische uitdagingen waarmee Moldavië te maken heeft sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, gecombineerd met gevolgen van de financiële crisis van 2008 maakten dat veel inwoners gedwongen werden om over de grens werk- en studiemogelijkheden te zoeken. Noorwegen, als het grootste land in de steekproef, volgt Moldavië op de voet met lange reistijden. Dat kan verklaard worden door de uitgestrektheid van het land. Desondanks hoeft slechts de helft van de ouders maximaal één uur te reizen om hun kinderen te bereiken.

Reistijd tussen ouders en hun jongvolwassene kinderen in een aantal Europese landen, 2020-2024



Gebaseerd op de vraag: "Hoe lang bent u onderweg van uw huis tot waar kind X woont?" waarbij kind X niet meer bij de ouders woont en tussen de 18 en 35 jaar is. De gegevens omvatten de afstanden naar alle jongvolwassen kinderen waarover de respondent informatie heeft gegeven (N = 13.438).  
Bron data: Generations and Gender Survey – Ronde II 2020 – 2024.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: [demos@nidi.nl](mailto:demos@nidi.nl) of via onze site: [nidi.nl/nl/demos/](http://nidi.nl/nl/demos/)



Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

## colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Nico van Nimwegen, redacteur Lin Rouvroye, redacteur Juil Spaan, redacteur Maaïke van der Vleuten, redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	<a href="mailto:demos@nidi.nl">demos@nidi.nl</a>
Internet	<a href="https://nidi.nl/demos">https://nidi.nl/demos</a>
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	<a href="http://www.up-score.nl">www.up-score.nl</a>

Hoewel fysiek contact minder cruciaal lijkt te worden voor het onderhouden van sterke familiebanden – mede door de opkomst van Facetime en andere vormen van videobellen – blijven ouders en jongvolwassenen over het algemeen toch elkaars nabijheid opzoeken. Dit blijkt echter niet even vanzelfsprekend te zijn in alle landen.

**Linde Van Wambeke**, stagiair GGP, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: [l.van.wambeke@student.rug.nl](mailto:l.van.wambeke@student.rug.nl)  
**Olga Grünwald**, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: [grunwald@nidi.nl](mailto:grunwald@nidi.nl)

### LITERATUUR:

- Tedeschi, P. (2024), Dreaming Europe: Migrant flows from Moldova to the EU since the end of the USSR, in: F. Fauri en D. Mantovani (red.), *Past and Present Migration Challenges*. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 247-270.